

WIJSHEID EN VERSTAND

Allereerst de vraag: Wat moeten wij verstaan onder verstand?

Naar ik meen mag verstand als volgt worden omschreven: Het vermogen om feiten in je op te nemen, te herinneren en deze zodanig met elkaar in verband te brengen, dat conclusies kunnen worden getrokken t.o.v. nieuwe feiten en omstandigheden. Dat is dus het hele verstandelijke denken. Wijsheid te definiëren is wat moeilijker. Je zou kunnen zeggen, dat waar het verstand de buitenkant omschrijft, de wijsheid de binnenkant beziet. Eenvoudig gezegd: het verstand zegt: "Deze appel ziet er mooi gaaf uit"; de wijsheid zegt: Er deugt ergens iets niet aan; ze kan van binnen verrot zijn." Dit is een heel oppervlakkige vergelijking, dat weet ik wel. Maar laten we hiervan eens uitgaan. Verstand wordt n.l. in de maatschappij heel erg gewaardeerd. "Niets mooiers," zegt men, "dan verstandig te zijn." Dat wil men dan zelf graag uitdrukken in een intelligentie-quotient, en als je zo tegen de 150 hebt, ben je dus wel een soort supermens. Maar het verstand heeft een grote fout. Het verstand n.l. - en alles wat uit het verstand voortvloeit - is niet gebaseerd op de feiten. Dat denkt de mens wel, maar dat is niet waar. Zijn verstandelijke overwegingen zijn gebaseerd op de stellingen, die hij gebruikt om de samenhangen te verklaren, zo ook het systeem, dat hij bezit om afleidingen te maken uit vroegere ervaringen t.o.v. nu bestaande condities. Hier zit ergens een addertje onder het gras, dat zult u begrijpen.

Een voorbeeld van zuiver verstandelijk denken kan dus voeren tot die bekende paradoxen; b.v. de kwestie van het paard en de schildpad in hun wedren. Een klassiek voorbeeld, waarbij dus wordt gesteld, dat - aangezien het paard twee keer zo hard loopt als de schildpad, maar de schildpad zoveel meter voor heeft - het paard nooit in staat zal zijn het dier in te halen. Dit is verstandelijk juist indien wij tenminste aannemen dat de gestelde condities feitelijk van toepassing zijn zowel op de schildpad als op het paard. Maar wat blijkt nu? Als we dit verder bezien, zeggen we: Maar een paard houdt zich daar niet aan. Het heeft een constante snelheid. En omdat die snelheid constant is en dus niet vermindert evenredig met de afstand, zal het paard waarschijnlijk al na drie sprongen de schildpad voorbij zijn.

Nu zult u zeggen: "Is dit dan geen verstandelijk overleg?" Tot op zekere hoogte wel. Je moet n.l. je verstand gebruiken om die oplossing te vinden. Maar het besef, dat de theoretische waarden en de feitelijke omstandigheden verschillen, dat is nu een begin van wijsheid. De wijze zal dan ook niet, zoals de verstandsmens doet, proberen alles uiteen te rafelen. Een verstandsmens zal trachten zoveel mogelijk elk feit van het andere te scheiden, elk met zijn eigen afleidingen; om dan in een overzicht een conclusie te trekken deze feiten in aanmerking neemt. De wijze zegt: "Nee, waarom zou ik? Het is voor mij niet nodig om allerhande ingewikkelde betogen op te zetten, ik spreek b.v. in een gelijkenis. En het is dan ook logisch, dat alle grote wijzen die de aarde heeft gekend en ook de grote meesters (of we nu naar Jezus, Socrates, Plato, of we de latere filosofen en de sociaal-filosofen zien) elk van hen heeft getracht op zijn manier door middel van gelijkenissen zijn waarheid tot uitdrukking te brengen, waarom? Omdat de verstandelijke redenering steeds tekort schiet en een overzicht van zoveel feiten zou vergen, dat praktisch niemand verstandelijk tot de juiste conclusie kan komen.

Houden we ons alleen bezig met de eenvoudige en zuiver stoffelijke feiten, dan moeten we onmiddellijk toegeven, dat het menselijk verstand het nog niet zo slecht doet. Maar, zodra we worden geconfronteerd met hogere waarden of met problemen, waarin verstandelijke factoren en overwegingen eigenlijk tegenstrijdig zijn, dan hebben we werkelijk behoefte aan wijsheid. Laten we een recent voorbeeld nemen: We hebben te maken met de kwestie Nieuw-Guinea. Nu is de vraag deze: Nederlands Nieuw Guinea is op het ogenblik in een fase van overgang. Het moet worden overgedragen. Nederland kan in geen geval tot het einde der behouden. Het is verstandig in te zien, dat het niet anders kan.

In de tweede plaats is er het feit: Indonesië begeert Nw-Guinea. Het waarom behoeft ons niet te interesseren het feit bestaat, dat Indonesië dit begeert.

Punt 3 is, dat wij verplichtingen menen te hebben tegenover de Papoea (als we in Nederland zijn - tenminste en een goed Nederlander) en eigenlijk dit gebied niet zonder meer kunnen afstaan. Want de Papoea's zouden daar komen. Dat zegt het verstand, door weer direct in een koloniale verhouding te komen. De vraag is nu; Hoe moet ik dit probleem oplossen? Wanneer ik n.l. "neen" blijf zeggen, dan ontstaan er een oorlog. Die oorlog kost veel offers. Die offers zullen tenslotte nutteloos zijn, want niemand gelooft dat Nederland in staat is met een zo lange aanvoerweg een oorlogje te voeren tegen Indonesië, dat gaat niet. Het is verstandelijk gezien onmogelijk. Dus zegt het verstand, dan moeten wij maar toegeven. Dan moeten we maar zeggen: Nu ja, als de eer maar een klein beetje gered is, dan zullen wij Nw. Guinea maar aan Indonesië geven." Dat is verstandelijk. Daarbij blijven echter verschillende waarden buiten beschouwing. In de eerste plaats willen de Nederlanders werkelijk - zoals zij zeggen - leven in een vrije democratische wereld? Wanneer in een vrije, democratische wereld wil leven, dan kan ik geen onrecht, hoe klein ook toestaan. Dan moet ik een offer riskeren, zelfs als ik weet dat dit in eerste instantie nutteloos is. Want als ik uit gemakzucht steeds voor dreiging zou terugdeinzen, dan zou ik mijzelf verloochenen en daardoor mijn eigen vrijheid steeds meer verliezen. Dus door een ander niet te verdedigen, omdat mij dit offers kost, verlies ik ten slotte mijn eigen vrijheid.

De wijze moet daarom zijn vraag anders formuleren. De wijze vraagt niet; "Is het de moeite om te verdedigen of niet maar is het onze plicht?" Hij zeg alleen dit; "Zijn er voldoende die de vrijheid zo liefhebben, dat zij haar met geheel hun wezen willen verdedigen?" Punt. En dan moet je een eerlijk antwoord geven.

De wijze heeft het gebracht tot het essentiële. Het gaat er niet om, wat de verhoudingen zijn; deze kunnen wij verstandelijk uitrekenen. We kunnen zeggen: het is een zinkput waar Nederland zoveel geld in moet gooien. We kunnen zeggen: Die Papoea's zijn in geen duizend jaren rijp voor zelfbestuur. Het doet alles niets terzake. Dit is de vraag niet, De vraag is voor iemand, die verder kijkt, die de kern van de zaak proeft, bereid om de vrijheid te verdedigen, of zoekt men alleen zijn eigen voordeel, zijn eigen gemak? En ik moet hieraan tot mijn spijt onmiddellijk toevoegen dat klaarblijkelijk in Nederland mensen zo wijs, zijn dat zijn essentiële punt naar voren brachten. Al het gepraat hierover komt neer op één punt, een vraag. De wijze ziet welke die vraag is.

Denk niet, dat een wijze iemand is, die de oplossing vindt voor alle problemen. Neen. Maar hij staat voor een Gordiaanse knoop van allerhande invloeden. De verstandsmens probeert alle wikkelingen na te gaan. De wijze neemt het zwaard van zijn begrip en splijt haar. Hij zegt: Zo, nu heb ik hier een helft en daar een helft; nu kunnen we de verhoudingen bepalen. Dit wil dus zeggen, dat wijsheid in zekere zin een wapen is, dat je tegen de wereld gebruikt. Je gebruikt die wijsheid om je medemensen te leren begrijpen. En dan ga je weer op het essentiële af. Als u bij mij komt met b.v. een vraag in de kwestie van moraal of zede en ik moet daarover verstandelijke overwegingen geven, dan kom ik terecht op de maatschappij, de godsdienstige achtergronden, de noodzaak van samenhangen, de aanvaarding of verwerping van zo iets door het milieu. Als wijsgeer kom ik echter voor een veel eenvoudiger vraag te staan: Kan ikzelf daarmee in vrede leven of niet? Dat is de enige vraag. Geen enkele andere vraag heeft betekenis.

Het is natuurlijk prettig, dat wij die wijsheid op het aardse kunnen toepassen. Maar gezien het feit, dat de mens niet alleen een verstandsmaar ook een gevoelswezen is, dat hij verder niet alleen stof maar ook geest is, zal een groot deel van zijn denken zich richten op b.v. het voortbestaan, het contact met God, de eeuwige waarheid, de kosmische wet. De verstandsmens komt daar nooit uit. Want God is zo ontzettend ingewikkeld. Hij moet een systeem opbouwen en dan dat systeem onderverdelen in 3 trappen of in 69. Hij kan het ook doen in 144; hij kan zelfs elke indeling aanvaarden die hij wil, maar hij kan de overeenstemming (het enig belangrijke, waardoor hij zich kan aanpassen in de kosmos, dus die kosmos kan beleven) niet stipuleren. Want dit ontsnapt aan de verstandelijke overweging. Wanneer ik sta voor een esoterisch systeem, dan heb ik nergens een werkelijke maatstaf. Maar ook nergens, noch in de Bijbel noch in enige oude inwijding. Ik kan verstandelijk alles voor u berekenen, zeggend: Dit is logisch, dit is aanvaardbaar. Maar ergens is het belangrijkste punt niet: is die stelling aanvaardbaar; maar is ze leefbaar. "De waarheid tussen de mens en zijn God (dit heeft een bekend wijsgeer gezegd) is gelegen in zijn vermogen om zijn God te aanvaarden, zoals hij Hem ziet." En dat was nu weer het essentiële punt.

Ik kan God opbouwen, ik kan God verklaren aan de hand van de schepping en alle dingen, die er zijn. Maar zolang ik die God niet volledig kan aanvaarden in elke omschrijving die ik van Hem geef, in elke eigenschap die ik Hem toeken, heeft die God voor mij geen betekenis. Hij is eigenlijk niets waard. Langs deze weg kan ik niet tot God gaan. De wijze zoekt dan ook altijd het essentiële, zoals ik reeds zei. Het essentiële wordt soms uitgedrukt op een zeer eigenaardige manier. Er was eens iemand, die zei: "Ja, we moeten eens een studie maken van onze maatschappij en dan toch eens nagaan, waarom de mensen na zoveel tijd nog zo oneerlijk zijn; en waarom ze nog zo dringen en elkaar opzij schuiven." Dit is trouwens een feit en het gebeurde in Milwaukee. Daar werd een studie ondernomen, die vijf jaar heeft geduurd. Na die vijf jaar kwamen ze tot de conclusie dat de mens is, zoals hij is, omdat hij is, zoals hij is.

Hetzelfde probleem werd een keer voorgelegd - ik meen in de buurt van Lahore - aan een Indisch wijsgeer, een wijze. De goede man wist niets van al die maatschappelijke verhoudingen en invloeden af. Hij had waarschijnlijk nog nooit gehoord van Lombroso en van erfelijkheid. Maar toen ze hem vroegen: "Waarom is de mens hebzuchtig? Waarom drinkt hij zo, vecht hij met anderen?" had hij maar een antwoord; "Waarom stormt het varken naar de trog zodra hij denkt, dat ze gevuld is? Nu denkt u natuurlijk: omdat de mensen varkens zijn. Neen. Omdat dit zijn geaardheid is. Er is niet verder over te debatteren; een mens is een mens. Op het ogenblik dat hij die eigenschappen verliest, is hij geen mens meer; dan is hij wat anders. Ik hoop, dat u nu langzamerhand begint te begrijpen waarom het gaat.

Wij hebben een zeker verstand nodig. Wij moeten de feiten zien, we moeten kunnen onthouden, we moeten in staat zijn om ze in ons op te nemen. Maar dat betekent nog niet, dat we nu ook genoopt zijn om volgens het schema van het hersen-denken zonder meer alles naar buiten te brengen. Neen, we moeten de gekende feiten in onszelf ondergaan. We moeten dat hele mechanisme automatisch zijn werk laten verrichten en geleid door ons gevoel, onze innerlijke waarde, komen tot een uitdrukking, die dan getoetst moet worden aan de feiten. Dat is wijsheid.

Wijsheid is een vereenvoudigd begrip van de waarden van het leven of van de geest, dat in elke toepassing juist blijkt. Dan is verstandelijk denken: een beredenering van omstandigheden, mogelijkheden en toestanden, die volledig aan de wetten der redelijkheid en de kennis der mensheid beantwoordt zonder dat het noodzakelijk is deze direct op haar werkelijke betekenis te toetsen. Dat is het verschil. Verstandelijk te denken in een klein milieu over kleine dingen is heel eenvoudig. Een overzicht te krijgen over b.v. de dagelijkse omstandigheden is niet zo moeilijk. Maar zodra ik daarin andere factoren en waarden wil betrekken, word ik gedwongen om zoveel verschillende feiten saam te voegen, dat ik toch al moet gaan vereenvoudigen. Alle tijd, die ik besteed, alle moeite en de mogelijkheid dat ik toch steeds een uitkomst vind, die niet bewijsbaar is, pleiten tegen het alleen gebruiken van het verstand. Hier moet de wijsheid - laat ons zeggen: het bezonken erkennen plus zijn uiting - naar voren komen. Wanneer ik zeg: "ja, ik weet het wel, ik voél dat het zo is," dan heb ik daarmee een regel gesteld. Een eenvoudige regel, die ik onmiddellijk kan toetsen.

De grote denkers van China b.v. hadden ook van die eigenaardige gewoonten. We hebben heel wat voorbeelden - zelfs in geschriften - waarbij een leerling met zijn meester debatteert. Hij zegt dan b.v.: "Waarom gaat mijn ziel tot God?" "Ja," zegt de wijze, "waarom stroomt het water naar de zee?" Met andere woorden: het is een natuurwet. Vermoei je niet met het "waarom", aanvaard het maar eerst. "Ja, maar hoe kan ik geestelijk wijzer worden, hoe kan ik in mijzelf doordringen, als ik zo weinig weet?" Het antwoord van de wijze: "In elk zaad schuilt een boom." Met andere woorden: laat het weinige weten, dat je in je hebt, zich volledig in jou ontplooiën. Laat dat a.h.w. in je persoonlijkheid wortelen. Dan behoef je niet veel te weten, dan zul je daaruit toch dat begrip, die wijsheid en al, wat noodzakelijk is, bereiken.

Een typisch verhaal ook, waarin verstand en wijsheid wel heel scherp tegenover elkaar komen te staan, stamt uit de tocht van Alexander de Grote, die zoals u weet met z'n legers een tijdlang in de vruchtbare valleien van Zuid-India heeft gelegen. Hij ontmoette in één van die steden een Brahmaan (een wijze) en vond het aardig om deze met zijn geschiedschrijver, die als filosoof nogal beroemd was en ook een goede redetwister, eens laten praten. Toen zei hij tegen de Griek: "Bewijs jij nu eens, dat deze man met al zijn voorstellingen, zijn manier van leven en zijn mening van eigen verhevenheid, een dwaas is." De wijze kreeg toen opgesomd,

waar de fouten lagen, waarom de Indiërs hadden verloren en waarom deze man met al zijn Brahmaan-zijn in feite toch maar een doodgewone nederige slaaf van de grote veroveraar was. Daarmede had de Griek alles verteld en zei tegen de Brahmaan: "Wat heeft u daar tegen in te brengen?"

De Brahmaan zei slechts een ding: "Indien het nodig is voor jezelf te bewijzen dat je de meerdere bent, twijfel je aan jezelf. Ik twijfel niet." Met andere woorden: Mens, als je je zo druk maakt over het een of ander, dan schiet je hier of daar toch tekort. Je wilt jezelf overtuigen. Maar is het wel mogelijk jezelf van iets te overtuigen? Er ontstaat dan een vervalsing van feiten. Wanneer je iets in jezelf voelt, wanneer het leeft, dan mag de hele wereld anders zijn, maar dan is het voor jou waar en dan kun je daaruit kracht putten.

"Ik ben Brahmaan, ik ben een wijze, ik ben meer dan jullie allen, ik ben een "tweemaal geborene". Dan kunnen jullie zeggen, dat ik een slaaf ben, maar ik weet, dat ik meer ben. Jullie proberen mij aan te vallen, maar jullie weten het niet." Weer een typisch verschijnsel, waarbij de wijsheid en het verstand wel direct tegenover elkaar staan. Ik zou hierop natuurlijk kunnen voortborduren, maar ik wil liever proberen aan te tonen waar verstand en wijsheid samengaan; en waar verstand en wijsheid met elkaar in strijd zijn. Wanneer op een gegeven ogenblik een mens een ontdekking doet, welke voor de mensheid gevaarlijk zou kunnen worden, dan heeft hij dus krachtens zijn verstandelijk denken en zijn onderzoek iets bereikt. De dwaas zegt: "Het is gevaarlijk, ik moet het dus verbergen." De wijze zegt: "Wat ik heb ontdekt, kan een ander ook ontdekken; daarom zal ik het verder ontwikkelen, maar zó, dat het niet meer gevaarlijk is." De wijze gaat dus rustig voort met zijn verstandelijke arbeid, maar....hij staat niet voor de keuze van de verstandsmens: moet ik de wetenschap volgen omwille van de wetenschap? Of moet ik het wetenschappelijk erkende verbloemen en dus in zekere zin onwaarheid spreken terwille van de mensheid? Die vraag bestaat in feite niet. Ze bestaat alleen voor de verstandsmens.

Wanneer er een atoombom is uitgevonden, dan mag je dit nog zo verborgen houden, maar eens zal iemand diezelfde uitvinding doen. Zorg dus, dat je de afweer tegen die atoombom hebt uitgevonden plus een methode om het atoomgeweld goed te gebruiken. Dan heb je werkelijk wat gepresteerd. Als je de mensen wilt leren, hoe ze moeten denken, dan kun je uitgaan van elk willekeurig systeem en het lukt je om hen te dressereren. Maar als je de mens werkelijk wilt verbeteren, dan moet je beginnen met het essentiële in zijn leven te bezien en te zorgen dat daarin geen spanningen optreden; en zorg dan dat hij voor de restspanning genoeg heeft. Dan kom je er.

U zult zich afvragen: Waar moeten wij nu naar toe, wanneer dus de wijsheid en het verstand tegenover elkaar komen te staan? We hebben ook daarvan vele recente voorbeelden gehad en een van de aardigste is misschien wel de kwestie geweest van de verkiezingen. In Nederland zijn verkiezingen. De wijsheid zegt: Het feit, dat er verschuivingen optreden, die voor Nederland groot zijn, duiden aan dat het huidige niet kan blijven voortbestaan. Het verstand echter zegt: Ja, maar het verschil is zo gering, dat we het op een eenvoudige manier kunnen corrigeren. De wijze zegt: Waar een wantrouwen is gerezen, moet men heel veel moeite doen, voordat men het vertrouwen enigszins heeft gewonnen. De verstandsmens zegt: Als ik propagandistisch handig genoeg ben, dan win ik het wel. De wijze zegt: "Ik kan nooit meer vertrouwen op degenen, die m.i. niet meer vertrouwen." Beter veel te verliezen maar als eerlijk bekend te zijn, dan oneerlijk te zijn en tijdelijk iets te verwerven, dat ik daarna voorgoed verlies. De verstandsmens zegt: Wat ik vandaag heb, dat weet ik; wat ik morgen kan krijgen, dat neem ik; en wat overmorgen komt, zullen we wel zien. (Dat is de manier, waarop Nederland Indonesië is kwijt geraakt.)

Hier heeft u een typische tegenstelling. En datzelfde zullen we ook aantonen op het terrein van de godsdienst, als u het goed vindt. Godsdienst. Verstandelijk kunnen wij natuurlijk zeggen: Ja, er bestaat geen God. Maar ergens moeten wij God toch aannemen. Ik aanvaard dus de stelling: er is een God; dit is Zijn openbaring. Nu gaat het verstand zeggen: Dan moet ik daaraan dus inhoud geven, ik moet deze precies omschrijven. Je bouwt een hele organisatie op en bedenkt daarin allerhande rituelen. Je zorgt ervoor dat er een canoniek recht ontstaat; dat er theologisch wordt gedebatteerd; dat er dus een soort wetenschap ontstaat. Dan zegt het verstand: Wat heb ik dit goed gedaan! De wijze heeft hierop maar één antwoord: Wat baat het mij, als ik alle dingen heb en de liefde niet? Wat baat het mij, als ik verstandelijk de hele wereld in mijn greep heb - en desnoods door macht - maar ik heb niet ergens de innerlijke

aanhankelijkheid, die noodzakelijk is. Als een mens innerlijk Christen is, dan kan er gebeuren wat er wil, hij zal Christen blijven. Maar als de mens uiterlijk Christen is, dan zal hij ofwel in een wanhoopsdaad zijn moed bewijzen door martelaar te worden, dan wel - wat veel waarschijnlijker is - kijken hoe hoog de prijs is, die hij kan krijgen om te veranderen, Die feiten in te zien is moeilijk. Wanneer je zo de godsdienst beziet - en dan spreek ik niet speciaal over de ene of de andere - dan ontdekken wij dat ze alle een zeer logische organisatorische opbouw hebben dat alles. Heel mooi wordt gedefinieerd; dat de argumenten binnen het kader van het aanvaarde alle bijzonder logisch en redelijk zijn. Maar wat we ook ontdekken is, dat ze daardoor van de grote waarheid steeds verder afdwaalt.

De wijze zegt: Beter één woord van God in mijn wezen, waarmee ik kan leven, dan kennis omtrent de gehele schepping, die voor mij toch niet feitelijk is. Dat vergeten ze: de esoterici, de magiërs, de spiritisten.

Een voorbeeld van spiritisten. Hoe ziet het er eigenlijk uit bij u in die andere wereld? Hoe is het om dood te gaan? Hoe kunnen wij het best in contact komen met die andere wereld? Hoe kunnen wij zoveel sferen verdergaan? Hoe kunnen wij dit en hoe kunnen wij dat? Maar de belangrijkste vraag wordt vergeten: Hoe vind ik in mijzelf de harmonie, waardoor ik kan passen in een wereld, waarin de geesten in vele sferen bestaan en ikzelf in mijn eigen wereld? Die harmonie is het enig belangrijke. De wijze spreekt daarom niet al te veel over wat er in die sferen gebeurt. En als hij het doet, dan doet hij het om zijn toehoorders tevreden te stellen. Hij spreekt over het essentiële, de innerlijke vrede, de harmonie, het bewustzijn, dat je in je leven een zekere vrijheid hebt, maar dat je dan ook werkelijk met jezelf tevreden kunt zijn. Ik zou zo door kunnen gaan. In de godsdiensten is vaak zeer veel logica of zeer veel sentiment maar er is maar heel weinig wijsheid. Wijsheid, vrienden, is eenvoudig. Wanneer wij verstandelijk willen nagaan, hoe wij tot God kunnen komen, dan mogen we - zoals ik reeds zei - vele systemen opbouwen; dan kunnen we alles stipuleren en definiëren wat we willen, maar wij kunnen deze dingen voor onszelf niet volledig waarmaken. Een wijze zou zeggen: "Waarom zou ik een kaart kopen van Azië, wanneer ik voorlopig in mijn eigen stad moet wandelen? Laat mij maar eerst," zo zegt hij, "mij bezighouden met mijzelf, met mijn juiste verhouding t.o.v. mijn naaste, de innerlijke juistheid van mijn leven, dat is veel belangrijker." Hier heb ik dus geprobeerd enkele aspecten te geven van de tegenstellingen, de grote verschillen, die er zijn. Ik wil echter niet eindigen, zonder u een ietwat zwaarder kluijfe voor de voeten te hebben geworpen. Ik hoop, dat u daartegen geen bezwaar hebt.

Wanneer ik verstandelijk denk, dan kan ik nagaan dat het dwaas is om aan te nemen, dat de mens het enige levende wezen is in het Al. Nog verder nadenkende is het zelfs dwaas om te menen, dat zijn leven de enige mogelijkheid en de enige verwerkelijking binnen de kosmos is; dat zijn tijd de enige tijd is. Het verstand kan de mens zeggen: Het is zeer waarschijnlijk, dat er rond ons parallelwerelden bestaan; werelden, waarin steeds een klein ietsje is gewijzigd, iets verschilt van andere. Het verstand kan zelfs zeggen: Het moet voor mij mogelijk zijn om - indien die verschillen niet al te groot zijn - van de ene wereld in de andere over te stappen, zelfs zonder dat ik het eigenlijk merk. Dat is alles verstandelijk te beredeneren en ik mag erbij zeggen wiskundig te berekenen. Die stellingen zijn alle heel erg interessant. Maar is mijn leven dan alleen maar iets, dat ik moet bezien als een pion? Menigeen doet dit eigenlijk. Bewust of onbewust beschouwt hij zichzelf als een pion van het Goddelijke ergens op een groot schaakbord de zetten worden voor hem gedaan - hij kiest natuurlijk de juiste instelling en de juiste verhouding maar hij is de afhankelijke. En nimmer zegt hij, wat toch de wijze moet erkennen en zeggen: "Voor mij is het leven, dat, wat ik ben."

Een dichter heeft eens een keer uitgeroepen. "Mijn God, als ik sterf, sterft Gij met mij!" En hij had groot gelijk. Wanneer u kunt sterven, werkelijk uitgeblust worden, dan wordt met u een Al uitgeblust voor u. Uw particulier heelal, uw weten, uw bewustzijn is weg, er is niets meer. Of dat verder voort bestaat, gaat u immers niet aan. Daar weet u niets van. Wat er gebeurt en hoe het gebeurt, dat kunt u niet bepalen. U kunt alleen bepalen, wat in relatie met uzelf bestaat. Daarom is het niet redelijk u bezig te houden met alle mogelijkheden. Het is ook niet redelijk om u bezig te houden met een plan, dat 70 of 80 jaren omvat, terwijl u de mogelijkheden van die 80 jaren niet kunt overzien. Het is redelijk om steeds nu en zo volledig mogelijk datgene te volbrengen, wat nu noodzakelijk en mogelijk is. De mens, die geestelijk en stoffelijk, steeds blijft bij wat nu kan, wat nu belangrijk is, wat nu kan worden volbracht,

die vindt dat hij voortdurend bij de tijd blijft; dat hij voortdurend in het leven de eenvoud ziet, de eenvoudige mogelijkheid van bestaan.

Hier staan we natuurlijk voor een grote haat, want verstandelijk gezien is "Planning" noodzakelijk, de wijsheid echter zegt, dat elke "planning" beperkt moet worden tot datgene, wat met redelijke zekerheid kan worden overzien. Met redelijke zekerheid kan echter niets worden overzien, dat meer dan 5 of 6 jaar verder ligt. Er zijn te veel factoren, die men niet in de hand heeft. De verstandelijke redenering stelt dat u, mijne vrienden, op den duur misschien in staat zult zijn naar Venus of naar Mars te reizen of ergens anders naar toe. Gevoelsindrukken zeggen u, dat vandaag of morgen Marsmensen hier onder u zullen landen. Maar zijn deze dingen van belang? Neen. Niets daarvan is werkelijk belangrijk, omdat dit alles een hypothese is, omdat dit alles wel mogelijk is maar niet zeker. Op het ogenblik geldt voor u veel meer: wat kan ik nu doen, wat kan ik nu bereiken? En als daarbij het streven naar een vlucht naar Mars mede is inbegrepen, doe dan vandaag wat het beste is, dat je kunt doen en vraag je niet af, of het morgen kan. Doe vandaag wat je doen kunt. Wanneer het gaat om de gedachtegang van de geestelijke ontwikkeling en bewustwording, houdt u dan niet bezig met wat ge zult doen, wanneer ge een bepaalde eigenschap hebt verkregen. Vraag u af, wat ge nu kunt doen.

Het is een ontzettend moeilijk probleem, dat ben ik met u eens. De moeilijkheid is n.l. dat ge als mens voortdurend uw verstand wilt gebruiken. Gij kunt niet op een gegeven ogenblik de rede loslaten. En aan de andere kant, kunt ge met die rede alleen niet gelukkig en harmonisch leven. Gij hebt iets nodig, dat meer is dan dat. Dan kunt ge uw verstand gebruiken om uitwegen te zoeken voor uzelf.

"Negen tienden van de verstandelijke pogingen van het menselijk ras", zegt een tamelijk hatelijk wijsgeer, "wordt gericht op het wegverklaren van die feiten, die de mens liever niet ziet." De man komt er dicht bij. Is het redelijk, dat wij ons voortdurend niet verstandelijke redeneringen blijven bekogelen, terwijl we met dit verstand niet werkelijk in vrede kunnen leven? is het nodig, dat wij voortdurend met onszelf in gesprek zijn over die dingen, die ons in feite niets zeggen? Moet ik mij soms voor mijzelf rechtvaardigen? Het is dwaas. Wijsheid is: te beseffen wat je bent, wat je kunt doen, nu. Wijsheid wil zeggen: ik aanvaard wat is en van daaruit streef ik verder aan de hand van dat, wat ik heden ken. Ik trek geen wissel op de toekomst en ik verklaar niet, dat het toch wel aangenamer en om verschillende redenen beter zou. zijn om anders te zijn. Er is voor mij één lijn.

Er kunnen tienduizenden parallelle werelden bestaan. En in elk van die parallelle werelden kunt u misschien iets anders zijn of iets anders doen, maar wat u aangaat, is alleen dat, wat uzelf bent. U kunt alleen zelf uw leven leven. En u kunt dit alleen werkelijk doen, als u eerlijk leeft. U kunt alleen oordelen over uzelf, nooit over een ander.

Wijsheid zegt: Wees jezelf, oprecht en volgens beste weten. Dat is alles.

Verstand zegt: We moeten voor de wereld iets doen. Kunt u voor de wereld iets anders doen dan te zijn, wat u bent? Elke leugen, die u uitleeft in de wereld, zal door een leugen worden beantwoord. Daaraan ontkomt u niet.

Wijsheid, vrienden, is eenvoudig. Ze is het meest simpele, dat er bestaat. Idioten, die verstandelijk ver tekort schieten in menselijke vermogens, die door de maatschappij veracht worden, kunnen een zekere wijsheid bezitten. De eenvoudige mens, die nooit heeft leren lezen en schrijven, nooit buiten zijn geboorteplaats is geweest, die misschien niet eens weet, dat er automobielen bestaan, die mens kan wijsheid bezitten. Die mens komt met zijn wijsheid verder dan u met al uw verstand. Dat zijn de feiten. Dan zult u zeggen: Dat is niet waar, want wij kunnen in een auto rijden en hij niet. Maar ik antwoord onmiddellijk: Gij, met uw auto, zit voortdurend in de moeilijkheden; hij, zonder dit alles maar met zijn wijsheid, waardoor hij harmonisch is t.o.v. zijn omgeving en zichzelf, niet. Hier heeft u het belangrijke punt. En ik hoop, dat we bij discussies over wijsheid en verstand dit als uitgangspunt zullen nemen..

Laten we ook nog een ander punt niet vergeten en dat is het laatste: Wie zegt u dat, wat u verstandig noemt, wat u redelijk noemt, inderdaad redelijk en verstandig is? Wie zegt u dat, wat u een toppunt van kennis en intelligentie noemt, inderdaad een toppunt van kennis en intelligentie zal zijn? Uw eigen oordeel? Zodra u moet oordelen over iets, dat verder gaat dan uzelf, kunt u niet oordelen. Het grootste genie op deze wereld zou absoluut miskend worden, indien hij in handen zou komen van deze verstandelijke en wetenschappelijke menden van

heden. Als ze vandaag aan de dag Thomas Alva Edison om een baantje als krantenjongen zouden sturen, zou hij misschien psychisch getest worden en wegens absolute ongeschiktheid worden afgewezen. En als hij naar een laboratorium zou moeten gaan, dan zou hij wegens gebrek aan kennis enz. worden afgewezen; hij zou misschien goed zijn geweest voor bordenwasser; en dat alleen onder toezicht, want zijn karakter was nu niet direct zo, dat je een goed teamwork en samenwerking van hem kon verlangen. Toch was hij de tovenaars, die het elektrisch licht bracht en nog vele andere uitvindingen! Hij was - gerekend naar de huidige normen - eenvoudig een wezen, dat teveel verschilde van de norm.

Het is mogelijk, dat er onder u wezens leven, wier intelligentie - als u het zou kunnen schatten - 300 of 400 zou zijn, maar die - omdat u het niet kunt schatten - waanzinnig zijn. Want zij maken met hun scherp en snel denken sprongen, die u niet kunt volgen. Wanneer u dus alleen maar op die verstandelijke maatstaven en redeneringen afgaat, kunt u hen nooit juist waarderen. Maar indien u zich afvraagt - en dat is wijsheid - of deze mensen of wezens iets goeds voortbrengen of zij ten goede streven, ongeacht wat er verder aan vastzit, dan kunt u met die mensen, met die wezens, samenwerken, ook wanneer zij een I.Q. hebben van 4 á 500. Dan kunt u met hen samenwerken, onverschillig of ze wel of niet een kennis hebben zoals u; of ze geloven en denken, zoals u of niet. Dan is samenwerking, ware broederschap, mogelijk.

Wijsheid erkent het essentiële. En dat is steeds de eenvoudige relatie: "ik" tot de wereld; de relatie, van een soort tot de wereld. Het is de beperking der dingen, niet de uitbreiding. En het vreemde is, dat de vereenvoudiging van de wijsheid meer nieuwe en redelijke kennis tot stand heeft gebracht dan alle zuiver verstandelijke betogen en redeneringen tezamen. Mijn pleidooi voor deze tijd en deze wereld is; Mens, leer wijs te zijn door eenvoudig te denken; eerlijk te zijn en niet jezelf te overtuigen van iets, als je aanvoelt dat het anders is. Vereenvoudig, opdat je uit het eenvoudige, dat je kunt begrijpen en beleven, misschien voor anderen het zeer ingewikkelde en grootse zult kunnen scheppen. Als de mensheid blijft pochen op haar verstand en haar rede alleen, graaft ze haar eigen graf. Als ze een grein wijsheid vindt voor elk pond verstand, dat zij nu verbruikt, herschept ze de mensheid en de wereld beide wanneer de mens met al zijn verstand probeert om een andere sfeer te betreden, zal hem blijken dat hij niet heeft gewonnen. Maar de mens, die in zijn hele leven één wijsheid heeft gevonden, heeft vaak daarmee de sleutel verkregen tot vele nieuwe werelden. Ik eindig hier. Per slot van rekening, vrienden, ik heb deze voordracht populair gehouden en heb getracht u iets te laten zien, eerder u iets te laten aanvoelen van de verschillen, die er bestaan tussen verstand en wijsheid.

Denk niet, dat u zonder verstand, d.w.z. zonder het gebruik van uw hersenen, ooit wijsheid zult kunnen vinden. Maar begrijp ook, dat de eenvoud, het puren van de essence van datgene, wat in je wezen is bevat, wijsheid is. Terwijl het verstandelijk denken daarentegen vaak het aanlengen van het aanwezige is ad libitum, ad infinitum,

Over hetgeen ik heb gesproken zal niet zo heel veel kunnen worden gedebatteerd. Er zullen echter verschillende punten zijn in verband met wijsheid zowel als met verstand, waarop u graag zult willen ingaan. Ik hoop, dat u dit na de pauze zult doen en wat meer is: dat u door wijs te zijn en dus door uw probleem zo eenvoudig mogelijk te stellen, het zult mogelijk maken om aan dit tweede deel van de avond - zij het meer fragmentarisch - een diepgang te geven die ik in mijn inleiding niet kon bereiken, zonder deze te brokkelig en te weinig populair te maken.

DISCUSSIE

❖ *Beschouwt u de staatshoofden van Oost en West, die op het ogenblik in feite de wereld regeren, als wijzen?*

Geloof u, dat een werkelijke wijze een staatshoofd kan worden in deze tijd? Een mens, die wijs is, beseft dat hij als staatshoofd op het ogenblik alleen maar de pion is van vele andere machten; dat hij - ongeacht wat hij zelf wil of niet wil - de slaaf zal zijn van hun besluiten; dat hij kortom evenveel zeggenschap heeft over de koers van het schip van Staat als vroeger een scheggebeeld op een oud-Nederlandse kog. En dat wil zeggen, vrienden, dat volgens mij de staatshoofden misschien verstandelijk zeer begaafde mensen kunnen zijn en dat ze soms hier en daar een grein wijsheid hebben, maar dat hun positie wel bewijst, dat zij

geen volledige wijzen zijn. Anders zouden zij zich ongetwijfeld niet druk maken over die vele kwesties, die hen nopen op het ogenblik de gehele wereld over te vliegen, maar zich bezighouden met de eenvoudige vraag. Hoe kunnen wij het mensdom gelukkiger en vredig maken? En dat is iets, dat zij nog steeds vergeten.

❖ *Bedoelt u staatshoofden die zichzelf opwerpen tot staatshoofd of die dat zijn bij de gratie Gods?*

Ik geloof niet, dat er veel staatshoofden bij de gratie Gods zijn, dat in de eerste plaats.

❖ *De koningen toch wel?*

Dat is een formule. Met alle waardering voor de innerlijke wijsheid, die bij uitzondering b.v. Koningin Juliana bezit, moet ik toch opmerken, dat haar feitelijke invloed op de gang van zaken zeer gering is. En dat zij als staatshoofd in feite niets anders heeft te doen dan te gehoorzamen aan "de volkswil", zoals die wordt uitgedrukt door het Parlement en de ministerraad. Met andere woorden een vorst "bij de gratie Gods" bestaat tegenwoordig niet, Vroeger word de "gratie Gods" vertegenwoordigd door een aantal hovelingen en ridders, die erop lossloegen wanneer de "Gratie Gods" in het geding kwam. Ook hier dus geen werkelijk staatshoofd zijn bij de gratie Gods". Mag ik hierop verder doorgaan? In de oude tijd (dan moet ik wel een einje teruggaan) was het vorst-zijn iets, waardoor je ver van en boven het volk stond. Een vorst had eigenlijk de zeggenschap over het leven en de dood van allen; hij was de feitelijke bezitter van alle dingen. Hij kon een dergelijke status bereiken door middel van geweld. Maar deze kon alleen worden gehandhaafd, indien het volk dit erkende. Daarom nam hij een titel aan, waardoor hij "zoon van God", dus goddelijk werd. Dan waren zijn eigen afkomst en gedrag niet verder in het geding. Laten we niet vergeten, dat zelfs Caligula (het Laarsje) zich liet noemen: "Goddelijke Caesar". En dat hij zijn grillen zover heeft gedreven, dat hij zelfs eens een paard tot Senator heeft verheven. Hieruit blijkt wel, dat het beroep op het "goddelijk" in feite een poging is om door middel van het geloof (dus de angst voor het ongeziene) het gezag van de vorst te bevestigen. Naarmate de kerken steker worden (en dat is in de oudheid zowel als in het heden gebleken), zullen de kerken ofwel het gezag van hun God in de vorst leggen (b.v. in Rome; denkt u eens aan de bekende tocht van Hendrik II in 1077 naar Canossa) dan wel - zoals in Egypte is gebeurd, ze werden tot god gemaakt - maar zijn daardoor eigenlijk ondergeschikt geworden aan het priesterdom. Hier heeft u dus de feitelijke oorzaak van de "god". Nu kunnen we natuurlijk geloven dat God die verplichting in een bepaalde mens legt. Ik voor mij kan daarvoor geen enkel bewijs vinden. Wel geloof ik, dat als er een gezagsverhouding bestaat (en dat is iets anders) en het staatshoofd (vorst, of onverschillig wat, president mijnentwege) wijsheid bezit en hij poogt ten goede te leven en te streven, de wijze zal erkennen dat steun voor deze noodzakelijk is. Want waar het staatshoofd vrede, werkelijke vrede zoekt, ongeacht of hij al dan niet in dit opzicht faalt, moet dit worden erkend en moeten de goede kanten worden gesteund, De wijze doet dit, niet omdat het staatshoofd zijn gezag aan God ontleent, maar omdat elke wijze zal inzien dat harmonie - ook in een staat en in de wereld - één van de meest noodzakelijke factoren is van de menselijke samenleving. Zelfs voor zijn eigen geluk en het vinden van zijn juiste verhouding t.o.v. zijn God. Ik hoop, dat dit, voldoende is. Heeft u er nog wat aan toe te voegen?

❖ *Onze koningin heeft duidelijk niet gewenst een staatshoofd te zijn en zich op te winden of druk te maken over de problemen van de wereld. Zij is het móeten worden. Dat is geloof ik een andere nuance, dan die van Kennedy, die toch heel graag president wilde worden.*

Als u het zo bekijkt, kunt u zeggen dat het een traditie is. Maar "droit de naissance" is anders dan "grace, a Dieu", hè? En dat er dus bepaalde dingen in erfrecht bestaan of bestaan hebben, is een feit. Dat men zich verplicht gevoelt deze te aanvaarden, is eigenlijk een overblijfsel uit de middeleeuwen. Neemt u me niet kwalijk, dat ik het zeg. In de middeleeuwen was het zeer belangrijk, omdat de hele sociale samenhang toen niet was opgebouwd, zoals tegenwoordig, op een samenwerking, waarbij dus ieder vrijelijk zijn plaats in de samenleving kiest, maar eerder op het vererven van rechten. In de middeleeuwen was het b.v. heel erg moeilijk voor iemand om schrijnwerker te worden en dus van gezet tot meester bevorderd te worden in een bepaalde stede, tenzij hij schrijnwerkerszoon was of als erfgenaam of opvolger was erkend door iemand, die geen schrijnwerker als zoon had en zelf geen schrijnwerker meer had. Die erfelijkheid vindt u ook in de Regententijd; de Regentenregering is in Nederland ook bekend. Hier gaat dus het erfrecht gelden. En op het ogenblik vinden wij dit tot op zekere hoogte bij het bezit. De staat probeert nu dit erfrecht, dit erfelijk gezag maar weg te nemen door een aanval op het bezit, die dan verborgen wordt onder heffing en successie.

❖ *Mag ik het zo stellen, dat de wijsheid van bepaalde staatshoofden een rol speelt?*

U moogt het wel stellen, mits u daarbij tevens bedenkt dat het feit, dat zij staatshoofd zijn, het hun onmogelijk maakt om aan de gezagswaarde van de wijsheid tegemoet te komen. Als u een voorbeeld wilt hebben, denkt u dan aan Pandit Nehroe, die innerlijk werkelijk wil zoeken en streven naar vrede, maar op een gegeven ogenblik wel moest toegeven aan de noodzaak om als staatshoofd prestige te veroveren en daardoor zijn aanval op Goa deed, die echter weer zijn gezag in de wereld als "man des vredes" en daarmee ook zijn eigen mogelijkheden ten goede ten eerste heeft geschaad. U kunt voorbeelden te over vinden. Het spijt me, dat ik de staatshoofden niet allen als wijzen kan zien. Ik geloof, dat sommigen van hen wijsheid bezitten, maar werkelijke wijzen zouden beseffen, dat zij op die plaats met dat gezag niets kunnen doen. Weet u wie een wijze was?

❖ *Gandhi.*

Juist. Een heel aardig voorbeeld. Gandhi was een wijze, omdat hij - zonder zich te binden, in volledige vrijwilligheid - zijn inzichten uitdroeg, daarvoor zelf alle risico's nam, zelf voorging en nooit en te nimmer iemand anders een opdracht heeft verstrekt. Hij is slechts voor gegaan; daaruit blijkt zijn wijsheid.

❖ *En hoe staat het met De Gaulle?*

Kijk eens, ik vraag me nog steeds af, of hij nu een politieke groene of witte kool is; een rode kool is hij niet. Want als we eerlijk zijn, dan heeft onze vriend De Gaulle met al zijn goede bedoelingen zeer veel schade aangericht. En het drama van Frankrijk begint eigenlijk op het ogenblik, dat De Gaulle gedwongen wordt zijn eigen inzichten t.o.v. Algiers te wijzigen; en dat drama is nog niet afgelopen. Vergeet u dat niet. Bij zijn pogingen om een eenheid tot stand te brengen heeft hij steeds gedacht ofwel aan geweld, dan wel aan het compromis. Hij heeft aan een ding niet gedacht en dat is: aan het scheppen van een samenwerking; wat mogelijk is geweest in het begin toen de F.L.N. minder invloed had en er ook geen O.A.S. bestond. Ik geloof, dat hieruit wel blijkt dat we hier mogen spreken van een sterke man, misschien van een rechtvaardig man binnen zijn beperkingen, maar allesbehalve van een wijze man. Ik hoop, dat u me niet kwalijk neemt, overigens gevaarlijk, dat ik al die staatshoofden zit af te kraken. Maar wat ik hier nu zeg, is zo geformuleerd, dat het gezegd mag worden. Ik kan u gerust stellen,

❖ *In de natuur is de tendens van het eenvoudige naar het samengestelde. (voorbeelden: van het waterstofatoom naar de radioactieve elementen; van het éencellige leven naar het meercellige leven). Nu pleit u in uw betoog voor de wijsheid als beperking, tegenover de uitbreiding van het verstand. Bij welke tendens sluit dat streven naar beperking dan aan?*

Bij een zeer natuurlijke. Wanneer u komt tot het radioactief atoom, dan is dit niet slechts zwaar, maar het vervalt bovendien. Wanneer u komt door uitbreiding tot een te ingewikkeld organisme, ontstaan er vele gevaren in de wereld, want dan is het uitsterven van het organisme bijna zeker. Er is maar één weg, die een atoom of een organisme stabiel kan houden, wanneer het eenmaal ingewikkeld is. En dat is vreemd genoeg een kracht van buiten. Voor het atoom is dat n.l. een magnetisch veld, waarin een straling van voldoende sterkte aanwezig is en een werveling van voldoende snelheid. Daardoor blijft n.l. het atoom zichzelf voeden met alleen verspringende elektronen; er worden praktisch geen protonen afgeschoten of uitgescheiden. Wat het organisme betreft, is dat precies hetzelfde. Op het ogenblik dat het organisme te ingewikkeld wordt, vervreemdt het van de natuur. Alleen wanneer het in staat is door intellect (dus het erkennen van ervaring en het gebruik van uitwendige middelen en krachten) een kunstmatig geheel te scheppen, zal het kunnen blijven voortbestaan. Wanneer u de natuur verder volgt moeten we dus zeggen: Zij gaat inderdaad toch naar het ingewikkelde toe, laat dit vervallen, maar blijft dan over met halfzware elementen of halfcomplexe organismen van een buitengewoon gehalte met voldoende beweeglijkheid en kernvermogen en ontzettend doorzettingsvermogen. Als u b.v. denkt aan een paard, dan hoeft u hier een klein organisme, dat in de loop der tijden groter is geworden, behalve dan de Shetland-pony. Het paard was in de tijd van de grote sauriërs niet veel groter dan de herdershond van tegenwoordig. Toch leeft dit paard nu nog in vele rassen, al dreigt het nu langzaam uit te sterven door zijn grootste vijanden: de mens en de auto. Het heeft zich echter kunnen handhaven. Wijsheid is juist: het voorkomen te groot en topzwaar te worden. Wijsheid is de eenvoud, waardoor men zich kan handhaven binnen de mogelijkheden van zijn eigen wezen en wereld. Verstand pleit voor een ongelimiteerde uitbreiding. Maar een ongelimiteerde

uitbreiding betekent tevens een topzwaar en onstabiel worden, wat ontbinding met zich meebrengt.

❖ *Zou het niet mogelijk zijn, dat wat u de verstandsmens noemt in Nw. Guinea juist de wijze was en verder dat een politiek onderwerp uiteraard een te subjectief onderwerp is om als voorbeeld te dienen?*

Het is ongetwijfeld voor de moesten een zeer subjectief onderwerp. Maar aangezien door dit onderwerp vele reacties, visies en zienswijzen bekend zijn geworden en dus de vele verschillende visies en de daaruit voortvloeiende houdingen bekend zijn, achtte ik juist dit een van de beste voorbeelden, die ik kon gebruiken. U zult zeggen, dat politiek op zichzelf nimmer een prettig voorbeeld is. Ik ben het niet met u eens, wanneer het gaat over verstand en wijsheid, want dan zouden we het gevoelselement er ook bij kunnen betrekken. Het gevoelselement n.l. waarin - neemt u me niet kwalijk dat ik dit opmerk - dus naar voren komt: "Ja, maar mijn jongen naar Nw. Guinea, niks daarvan." Waarbij dus al het andere helemaal wordt weggevaagd door de subjectiviteit. Wat ik heb gedaan, is echter de feiten zo objectief mogelijk te presenteren. Wanneer wij vrijheid de moeite waard achten (de vrijheid dus, welke niet uit onszelf voortkomt, maar die als deel van het maatschappelijk bestel bestaat, laat ik het preciseren), dan moeten wij bereid zijn voor die vrijheid, onverschillig waar en hoe, te leven en te sterven. Zodra wij weigeren dit zelf te doen, ontstaat automatisch een angstfactor (een persoonlijkheidsfactor dus), die de vrijheid steeds meer doet krimpen. Naarmate ik mij minder tegen elke aanpassing van de vrijheid verzet, zal het gevaar - dat die vrijheid, waarvoor ik zeg te leven, wordt aangetast - groter worden. Dit is niet alleen een verstandelijke redenering, maar hierin ligt ook een zekere wijsheid. Want positief en negatief vormen gezamenlijk t.o.v. het middelpunt altijd dezelfde waarde. Verminder ik het positieve element, dan zal het negatieve groeien; vergroot ik het positieve element, dan zal het negatieve; maar het totaal blijft gelijk. En dat is natuurlijk een punt, waarover u kunt gaan strijden. Ik heb niet gezegd, let wel, dat het m.i. verkieselijk is een oorlog, om Nw. Guinea te voeren. Ik heb daarover zelfs geen enkele mening geuit. Ik heb slechts gesteld, dat - indien men zegt, dat men de vrijheid en de democratie boven alles liefheeft - men bereid, moet zijn daarvoor ook ter wille van anderen offers te brengen. En dit is logisch. Wanneer men weigert dit te doen, streeft men dus in feite geen vrijheid en geen democratie na. Dat volgt hieruit. Ook logisch. Verstandelijk gezien was alles, wat ik dus stelde t.o.v. die verdediging, volkomen waar. Wat ik stelde t.o.v. de wijze, is inderdaad ook waar, want het essentiële is inderdaad de vraag: niet of Nw. Guinea belangrijk is, maar of de vrijheid belangrijk is. En tot de kern teruggebracht, komen wij dan ongetwijfeld terecht op de vraag, welke vrijheid de juiste en de grootste is. Een punt, dat ik niet heb aangesneden. Maar ik wil u dit ook graag toelichten, indien u dit wenst. Elke vrijheid, die van omstandigheden buiten mij afhankelijk is, is voor mij geen feitelijke vrijheid; ze is altijd beperkt. Wanneer ik echter in mijzelf vrij ben en - ongeacht mijn begeerten en angsten - die vrijheid uitdraag en uitleef, bezit ik de werkelijke vrijheid. Wanneer ik zelf leef in vrijheid en alle consequenties wil aanvaarden, die daaruit voortvloeien, zal ik vrij zijn. Men kan een einde aan mijn leven maken, inderdaad. Men kan alles buiten mij wijzigen, mij gevangen zetten, maar men kan geen titel of jota aan mijn wezen veranderen, niet met hersenspoeling noch met scopolamine of iets dergelijks. Men kan mijn wezen niet aantasten. Als ik dit zie, moet ik dus stellen: De enige juiste houding is het geweld te laten gaan, waar het wil. En nu spreek ik dus van het standpunt van een wijze, een persoon en absoluut niet politiek. Laat elke dictator gaan waar hij wil. Zolang de mens, die vrij wil zijn, in zichzelf die vrijheid handhaaft - ongeacht de consequenties - zal niemand in staat zijn die vrijheid in feite te vernietigen. Men kan een volk vernietigen, maar niet de vrijheid van degenen, die erin leven. En hier ligt het belangrijke. Maar zolang ik mijn vrijheid definieer aan de hand van de mogelijkheden, mijn zelfbeschikking of bestemming als geheel of in de maatschappij, dien ik ook te erkennen dat ik alles moet doen om die vrijheid te verdedigen. En dan geldt deze stelling dus niet alleen voor Nw. Guinea; dan geldt ook dat men had moeten vechten voor Hongarije. Dan geldt ook, dat men de muur in Berlijn nooit had moeten toelaten, en ik zou verder kunnen gaan. De vraag blijft dus, mijne vrienden, wat wil de mens van heden in feite, wanneer hij spreekt over zijn vrijheid, zijn democratie, het zelfbestemmings-, en zelfbeschikkingsrecht der volkeren? Wil hij op een eenvoudige wijze afkomen van zijn aansprakelijkheden? Wil hij deze dingen alleen voor zichzelf? Of ziet hij ze werkelijk als belangrijk? In dit laatste geval moet hij elk risico durven aanvaarden, dat aan het handhaven van dit hoogste ideaal is verbonden. Doet hij dit niet dan is hij zijn leuze niet waardig en kunnen wij zeggen, dat zijn leuzen zelf niet waar zijn. Men moet consequent zijn. Dit is dus

een politiek voorbeeld, dat ik heb gekozen. En ik heb daarvoor - zoals u zich zult herinneren - uw toestemming gevraagd. Ik heb dit wel degelijk gedaan om iets naar voren te brengen, dat uw bijzondere aandacht en belangstelling heeft. Ik heb dit gedaan om u duidelijk te maken, waar het hiaat ligt. Wanneer u, moeders, wel gelooft in vrijheid en zelfbeschikkingsrecht en weigert uw kinderen daarvoor af te staan en naar Nw. Guinea te laten zenden, dan bedreigt u zichzelf, dan wilt u de vrijheid niet. Dan wilt u uw vrijheid en verder niets, ten koste van alles desnoods.

❖ *Dan blijkt de O.A.S. een excuus te hebben om te doen wat ze doet.*

De O.A.S. heeft meer excuses dan u denkt. Maar waarin die excuses zijn gelegen, zal u verbazen. In de eerste plaats liggen de excuses van de O.A.S. in de wijze, waarop het Franse leger en niet de O.A.S. indertijd is opgetreden tegen de F.L.N. en degenen, die de F.L.N. hadden gehuisvest. Juist de tactiek van de O.A.S. is gebaseerd op de kwellingen en martelingen, die de para-troopers, delen van het gewone leger en van het Légion Etrangere de voormannen en belangrijken naast de eenvoudigen, die ze hebben gepakt, hebben aangedaan. Het is logisch, dat de eenvoudige mens, die weet hoe zijn medemensen zijn gemarteld, vreest dat zij zich zullen wreken, onverschillig wat ze zeggen. Dat hij vreest, dat hij alle rechten zal verliezen. Toen hij vreesde, dat de strijd tussen de F.L.N. en Frankrijk niet meer zou worden gevoerd volgens een werkelijke "code d'honneur" maar met een wreedheid, die men geheel verkeerd alleen aan de Russen of de Duitsers in het verleden heeft toegeschreven, ontstond de noodzaak van de O.A.S. De noodzaak, die geboren werd uit de angst van de Pieds Noirs, van de mensen die Frans zijn maar geboren in Algiers en die zich geen ander leven kunnen denken. Uit deze angst ontstond de mogelijkheid voor ontslagen soldaten (het Vreemdelingen Legioen), officieren die hun positie en invloed te gronde zagen gaan, mensen die alleen maar een leuze behoeven om voorwaarts te stormen, om een beweging te scheppen, die nog heel wat krachtiger is dan menigeen schijnt te vermoeden of wil toegeven. De O.A.S. dankt haar ontstaan aan de fouten, die Frankrijk heeft gemaakt, laten we dát niet vergeten. En dat deze vrees geen rechtvaardiging is voor haar wreedheid, dat ben ik met u eens. Maar waar terreur tegenover terreur komt te staan, daar bestaat geen menselijkheid meer. Zodra de mens zijn beheersing laat varen en het geweld gerechtvaardigd acht volgens zijn redenering, wordt hij als een dier. Ik hoop, dat u voldoende antwoord heeft op uw vraag.

❖ *Is het mogelijk er nog eens op terug te komen? Ik heb eigenlijk nog niet goed begrepen wat u bedoelt met "de juiste houding", als u spreekt over de verdediging van de vrijheid. Nu heb ik niet begrepen, of u bedoelt dat het juist is dat men bereid moet zijn om voor die vrijheid te vechten.*

Dat betekent - laten we het bij zijn naam noemen - oorlog voeren. Of bedoelt u dat de juiste houding is om het geweld te aanvaarden als een wijze. Als men een wijze is, zoekt men de vrijheid in zichzelf en ondergraaft het geweld. Als we het nu toch over de wijsheid hebben, een heel eenvoudige spreuk uit de oudheid: De halm buigt zich voor de wind; maar het gras leeft voort, waar bomen door de storm worden geveld. De wijze weet, dat hij - door zich te buigen en zijn innerlijke vrijheid te behouden en waar die werkelijk wordt aangetast, desnoods liever zijn leven tot een einde doet komen en de dood aanvaardt - zijn vrijheid altijd zal bewaren. Maar dan is het ook niet redelijk om te strijden, onverschillig waarom. Dat betekent dat als de Russen hier komen u hen evengoed moet welkom heten als de Amerikanen, onverschillig hoe zij komen. Dat is de consequentie. Vele mensen zijn niet zo wijs. Zij willen geen oorlog en geen geweld en gelijktijdig zoeken zij vrede, welvaart in de maatschappij, geluk in de samenleving. En zij beseffen niet, dat zolang zij deze dingen als uiterlijke factoren beschouwen en niet als iets, dat in de mens moet leven, het geweld er het onvermijdelijk gevolg van is. Nogmaals kort gezegd: Een ware wijze zoekt zijn vrijheid in zichzelf en beleeft haar van uit zichzelf, ongeacht de gevolgen. Hij zal dus niet strijden, maar hij zal innerlijk leven, zoals hij is. Hij echter, die zegt een bepaald doel boven alles te stellen en dit doel buiten zichzelf plaatst zal - mits hij eerlijk is - verplicht zijn om ter handhaving en bereiking van dat doel alles op te offeren, ook als dit tot oorlog leidt, En als u dit wilt toepassen op Nw. Guinea, dan had m.i. Nederland niet het recht: in de eerste plaats om met een te gebrekkige en halve opvoeding een betrekkelijk klein deel van de bevolking los te maken uit haar eigen omgeving en milieu en haar daarna prijs te geven aan b.v. Indonesië in de tweede plaats: het begrip "vrijheid" is geworden: zelf mogen zeggen wat je wilt. Maar dit is in een dergelijk volk slechts voor enkelen mogelijk. Dit betekent dat Nederland verplicht is nu verder te strijden tot een voldoende besef en een voldoende opvoeding is verkregen door voldoende Papoea's om zelf te

weten wat zij feitelijk willen. Anders krijgen we iets, dat nog erger is dan Congo. Maar dit falen in aanmerking nemende en stellende, dat u alle dingen ten slotte alleen in de mens belangrijk zijn, zal de wijze zeggen, dat de gewelddadige ontwikkeling, d.i. in feite de geforceerde ontwikkeling door de laatste wereldoorlog en Nederlands opbouw daar tot stand gebracht ongetwijfeld vele zwakkeren zal doen sterven, maar dat het volk zelf sterk zal kunnen blijven. Want de ware kracht van een volk gaat niet te gronde alleen door een andere vorm van beheer. Dus behoeft de mens daarvoor niet te strijden. Als u in dit geval mijn raad zou willen hebben, wil ik haar ook geven, maar dan met de omschrijving erbij, Wij hebben niet het recht - z.g. voor de vrijheid van een ver gelegen deel, waarvan we slechts een klein deel van de bevolking werkelijk bereiken - ons eigen volk geheel in de waagschaal te stellen. Wij dienen echter alles te doen om de persoonlijke vrijheid van degenen in ons volk, die deze vrijheid steeds minder krijgen en slechts in beperkte mate nog bezitten, te vergroten; en dit zonder geweld. Dat zou de juiste houding zijn. Maar zolang er politieke partijen zijn, krijgt u die houding niet, dat kan ik u erbij vertellen.

❖ *De wijze vraagt zich af; Zijn er genoeg vrijheid-lievende Nederlanders om te strijden voor de vrijheid der Papoea's? Mijn verstand stelt; Welk nuttig effect zou hiermede door de Papoea's worden bereikt? Waarom geen andere oplossing: n.l. de bestrijding van het negativisme, dat de Indonesiërs in hun geheel en Soekarno in het bijzonder slechts kan zien als blijvend onmachtigen? U leert ons, dat gedachten een enorme invloed hebben op het menselijk gedrag en dat geweld nimmer deugt, maar laat uw wijze toch deze weg kiezen. Dit gaat mijn verstand te boven. Mijn wijsheid terzake moet klaarblijkelijk nog worden geboren. Wilt u de beweegredenen van deze keuze eens duidelijk maken?*

Ik geloof, dat ik dat reeds grotendeels heb gedaan. Maar gelukkig zit in deze vraag een angeltje "mijn wijsheid moet klaarblijkelijk nog worden geboren". Mag ik nu eens heel eenvoudig met u praten over dit punt? Het schijnt n.l. dat dit punt vanavond de grootste belangstelling heeft. Wanneer wij zeggen, dat iets belangrijk is, dan moeten wij daar ook iets voor over hebben. Een wijze, zal afstand doen van heel veel dingen die men normaal prettig, leuk of aangenaam vindt, alleen omdat hij weet dat hij daardoor te veel gebonden is; hij wordt te afhankelijk. Wanneer wij ons een doel of een ideaal stellen, onverschillig of dit in een geloof of in een politieke richting ligt, dan kan toch - naar ik meen - van ons worden geëist, als wij tenminste eerlijk zijn, dat wij daarvoor met ons gehele wezen instaan. Wanneer u socialist bent en dus tracht een socialistische maatschappij op te bouwen, dan moet u ook bereid zijn al hetgeen u meer bezit dan een normale arbeider af te staan om dat socialisme te bevorderen, anders bent u geen waar socialist. Wanneer u democraat wilt zijn en dus een ieder het recht wilt geven om te leven, te streven en te spreken, zoals hij wil, binnen een maatschappij die door samenwerking wordt bepaald, dan moet u elke maatregel treffen om te zorgen dat zo iemand - ook al is hij het helemaal niet met u eens en misschien zelfs lijnrecht in strijd met zijn eigen ideeën - volledig de mogelijkheden krijgt om zich te uiten, en om ook zijn eigen wijze van denken en leven tot uiting te brengen. Er is maar een ding zeker: alles, wat je half bent, is negatief. Wanneer u half-esoterisch streeft (zo in de vrije tijd en daarnaast zakelijk denkt), dan zult u geen goed zakenman en geen goed esotericus zijn. Wanneer u half gelooft (n.l. alleen onder de preekstoel en voor de rest uw gang gaat), dan zult u geen goede gelovige zijn. Maar u zult door uw geloof toch ook weer belemmerd worden en om geheel te leven, zoals u wilt.

Halfheid is een van de grootste gevaren in de maatschappij. Die halfheid komt heel vaak voor, dat weet ik, uit onzekerheid. Wanneer we niet zeker zijn, doen we beter ons van iets te onthouden. Maar als we zeker zijn van iets, dan is het niet alleen ons recht en onze plicht, neen, dan is het voor ons een noodzaak om dit met geheel ons zijn, geheel ons wezen tot uitdrukking te brengen. Men kan dus ook niet enerzijds stellen, dat men democratisch denkt, dat men liberaal is of zelfs dat men een goed socialist is, als men gelijktijdig anderen het slachtoffer laat worden van een dictatuur. En men kan niet zeggen, dat men positief streeft en denkt, indien men weigert in te gaan tegen een negatieve doelstelling.

De vraagsteller/ster zegt: Mijn wijsheid is nog niet zo ver gegroeid. Mag ik u een tegenvraag stellen? Wanneer iedereen voor een grote mond opzij gaat en wanneer niemand de moed heeft - zelfs al is hij de zwakkere om zijn recht te verdedigen -, zou er dan nog recht op deze wereld kunnen bestaan? Dan is er alleen het recht van de sterkste. Wanneer we het recht van de sterkste de facto erkennen, dan moeten we dat toegeven. Maar wij moeten niet naar een kant redeneren en naar de andere kant handelen. De wijsheid van uw staatslieden komt in een

bepaalde partij tot uiting, die enige tijd geleden meende dat Nw. Guinea buiten de verdragen der Ronde tafel-Conferentie met Indonesië moest blijven, die daarna meende dat het onmogelijk was om, het gebied Nw. Guinea over te dragen; en die nu een betoging gaat houden en een petitie indient om dat wel te doen. Nu kunt u zeggen: Dat is politiek; en dan heeft u volkomen gelijk. U kunt zeggen: Iemand heeft het recht om zijn mening te wijzigen. Inderdaad. Maar niemand heeft het recht om met verstandige handigheidjes, met een goedpraten van zijn eigen standpunt, anderen op te offeren aan zijn eigen behoefte, hetzij naar macht, hetzij naar gemak of zekerheid. Persoonlijk - en nu spreek ik vanuit mijn geestelijk standpunt - meen ik dat elke oorlog, ook een oorlog om Nw. Guinea, dwaasheid is. Maar ik meen ook, dat het vermijden van een dergelijke oorlog op de wijze, waarop het thans geschiedt en met de middelen, waarmee het geschiedt, moreel veel schadelijker is dan zo'n oorlog feitelijk ooit zou kunnen zijn voor de bewustwording van de mens en het volk.

Daar heeft u mijn redenen; u heeft ernaar gevraagd. Ik laat mijn wijze niet een weg kiezen. Ik laat mijn wijze de vergelijkende vraag stellen waar het op aan komt: Heb je het er werkelijk voor over? Je zegt alles te willen doen, maar wil je het ook werkelijk? En dan denk ik onwillekeurig - voor de Christenen onder u - aan een gelijkenis, of eigenlijk wordt het ons als een feit verhaald. Een rijke jongeling kwam tot Jezus en zei: "Heer, wat moet ik doen om u te volgen?" En Jezus zei tot hem: "Ga heen en verdeel uw goederen onder de armen, verlaat uw vrouw en uw kind, uw vader en uw moeder en hang mij aan." En hij weende en ging heen (de jongeling). Hij is niet teruggekomen; de prijs was te hoog.

Wanneer ik iets geloof met heel mijn hart, wanneer ik iets denk met heel mijn hart, wanneer ik voel dat iets onjuist is, dan moet het voor mij zo belangrijk zijn, dat al het andere daarbij in het niet zinkt. En zo wordt het antwoord van mijn wijze ook nog een antwoord op een andere vraag: Wat is belangrijk? Werkelijk belangrijk is, alleen datgene, waarvoor je de zwaarste offers wilt brengen; al het andere is schijn. Laat ons niet vergeten, vrienden, met het verstand is het mogelijk om alle dingen rationeel aan te tonen, is het mogelijk om alles redelijk te verklaren en precies te vertellen waarmee. Maar wij geven geen antwoord op de ene vraag, die belangrijk is voor ons wezen: Wat hebben wij er voor over? Wijsheid is niet, zoals u denkt, alleen maar de bespiegeling, waardoor het stoffelijke "ik" zich in het niet-stoffelijke kan verliezen, ofschoon dat eruit voortkomt. Wijsheid is een methode om de schijn - althans voor uzelf - te vermijden. En daarom moet het eenvoudig zijn. En de grootste eenvoud, zodra het jezelf betreft, ligt in de vraag; Wat is mij dit waard? Als je kunt zeggen: "Het is mij alles waard," doe het dan, want dit is wijsheid. Maar als je zegt: "Ik heb een voorbehoud," vraag je dan af, of de prijs niet te hoog kan worden. Wanneer je zegt: "Ik geloof dit", dan kan dat waar zijn. Maar als je werkelijk gelooft, wat je zegt te geloven, dan moet je ernaar handelen en leven zonder een aarzeling, anders geloof je niet. Wanneer u zegt: "Ik weet dit" en u houdt het duizendmaal vol, maar u bent niet bereid krachtens die wetenschap uzelf, uw welzijn, ja, zelfs degenen, die van u afhankelijk zijn in de waagschaal te stellen, dan heeft u die wetenschap in feite niet. Dat is wijsheid.

Wijsheid is: het verdrijven van de schijn, het erkennen van de feiten. Die feiten zijn vaak minder prettig, dat weet ik wel. Wijsheid brengt je vaak voor de verbluffende ontdekking, dat alles wat je meent dat zo belangrijk is van cultuur, van beschaving, van religie, van techniek, niet veel meer is dan het roest, neergeslagen op de mogelijkheid om werkelijk gelukkig te zijn. Dat alles, wat je in een bijzonder ingewikkelde maatschappij hebt opgebouwd en wat je zo belangrijk acht, in feite niets anders is dan een voortdurende druk, die het je onmogelijk maakt vrede in jezelf te vinden. Die dingen zijn niet prettig.

Een wijze is iemand, die deze dingen durft vaststellen en dan aan de hand van zijn zelfkennis en het besef van datgene, wat buiten hem bestaat, de voor zichzelf meest juiste weg durft kiezen, ongeacht de consequenties. Vandaar dat de wijze kan doordringen tot sferen en werelden, waar een verstandelijk mens zelfs niet van kan weten. Niet omdat die wijze alleen maar de sleutels heeft voor een hogere wereld, een hemel of een sfeer, maar, omdat de wijze bereid is de waarheid te aanvaarden, omdat hij bereid is en, datgene, wat rond, in en met hem bestaat, te aanvaarden; bereid is volgens zijn denken en geloof niet vol vertrouwen te handelen. Omdat hij alleen dan verdergaat, wanneer hij zeker is. Deze zekerheid is het kenteken geweest van vele grote meesters en leraren op uw wereld. Deze innerlijke zekerheid, dit kennen van de waarheid, is het machtsmiddel geweest waardoor menig ingewijde een beter magiër, een beter filosoof, een beter denker, schrijver, musicus of onverschillig wat is geweest

dan ieder ander, alleen omdat hij de waarheid in zich kende en leefde ten koste van alles door zich te manifesteren.

Hier heeft u de kern van ons onderwerp; en ik vind het leuk, dat dit aan de hand van Nw. Guinea naar voren is gekomen. Ik begreep wel, dat er weinig debat zou zijn, maar ik moest toch eens even kijken, of ik uw meningen niet kon vernemen. En daarom heb ik u daarmee misschien een beetje uit uw tent gelokt. Ik had natuurlijk een ander onderwerp kunnen nemen. Maar het voorbeeld was passend, het was actueel en het bracht dan ook inderdaad reacties. Misschien geen prettige voor allen. Er zullen er onder u zijn, die zeggen: "Ja, maar ik zie dat zo." Vraagt u zich dan maar één ding af: "Ben ik bereid om daarvoor alles in te zetten?" U wilt geen oorlog. Bent u bereid, als het nodig is, op de rails te gaan liggen, terwijl de trein aankomt en u te laten overrijden om die oorlog te voorkomen?

❖ *Als hij wordt voorkomen wel. Maar wordt hij daarmee voorkomen?*

Ongeacht het feit, of hij wordt voorkomen of niet. Alleen om alles te hebben gedaan wat u kunt en elk protest te hebben gebracht dat u kunt brengen om dit te voorkomen. Antwoordt u daarop "ja", dan kunt u zeggen: De vrede is voor mij inderdaad het enige doel, dat ik kan aanvaarden. En bent u militant, vindt u dat "je aan die Indonesiërs niet moet toegeven," bent u bereid om zelf geheel uw bezit, uw gezondheid, uw gezin en uw wezen in te zetten om te voorkomen dat anderen het doen, dan heeft u gelijk. Dan kunt u naar uw doel streven. Want dit is het enige criterium, dat erop aan komt, als je wat wilt bereiken. Heb ik er alles voor over? En denk niet dat er veel is, waar u alles voor over hebt.

❖ *Er zijn maar weinig mensen, die dat weten bij het leven.*

Inderdaad. Daarom zijn er ook zo weinig wijzen. De wijze erkent die paar dingen, waar je in een leven alles voor over hebt; en die verwerkelijkt hij, desnoods ten koste van alles. Daarom is hij een wijze. Daarom heeft hij vrede. Daarom heeft hij kracht, geluk en sterkte. En dan hindert het niet, of hij een gifbeker moet drinken of aan een kruis moet sterven; dat hij wordt onthoofd of achtervolgd. Dan is hij vredig en gelukkig. En dan kent hij een wijsheid en een mildheid in zelig waarin vreemd genoeg – zelfs in de meest harde omstandigheden – de schoonheid van het leven, de schepping, de rechtvaardigheid Gods en vooral ook de liefde van God voor Zijn schepping tot uiting komt. Dit is een geloofspunt. Een wijze behoeft dat niet zo te formuleren, maar hij heeft het; die vreemde aura van vrede en rust; die eigenaardige onverschilligheid en gelatenheid, die ondanks alles eigenlijk als je goed nadenkt, prettig aandoet. Hij heeft die onverzettelijkheid op enkele punten, waardoor je weet: hier kan ik niet tegenin gaan. Hij heeft het inzicht in u, uw wezen en uw problemen, dat u steeds weer doet denken: hier word ik begrepen. Dat komt, omdat de wijze eerst het antwoord heeft gegeven op de vraag: Waarvoor wil ik alles offeren? Wat is het ene in mijn leven, dat ik boven alles wáár acht om er alles voor te geven? En daarvoor dan ook geheel leeft.

❖ *De leden van de S.S. b.v. waren ook bereid hun leven te geven.*

Waren zij dan wijzen? Zij waren geheel bereid zich op te offeren, ze waren besloten: Dit is voor mij waard om te leven en om voor te sterven. Dat laatste is een vraag en geen feit. Maar laat ons het zo stellen: Wanneer er iemand is, die bewust en wetend, alle consequenties kennend, die eerlijk overweegt (en niet een jeugdige heethoofd, die op grond van b.v. Rosenbergs filosofie besluit dat hij S.S.-man moet worden met al, wat eraan verbonden) dan kan bij nog een wijze zijn. Het is een wijze, die een negatief doel nastreeft, ongetwijfeld. Maar hij verwerkelijkt tenminste zichzelf. En gelooft u één ding: wanneer ik vanuit mijn geestelijke sfeer moet oordelen, dan is een S.S.-man, die niet slechts heeft meegebruld, die wist wat hij deed, die consequent was, mij liever dan al die mensen, die toen "heil" hebben geroepen en nu zo democratisch zijn! Misschien vindt u het vreemd, maar wijsheid is niet alleen maar wat U "goed" noemt. Wijsheid is niet hetgeen u goed oordeelt. Het is datgene wat in een mens leeft en wat zijn werkelijke plaats in de kosmos bevat. En of dat een S.S.-man is of een beul of een communist (een N.K.W.D-er geloof ik) of een van de mensen, die voor Tsjoe en Lai voedsel wegslepen en anderen verhongerend achterlaten, wanneer zij het volledig eerlijk doen en naar hun overtuiging en niets meer verlangen dan dit, dan hebben zij het recht dat te doen. Maar degenen, die zo iets doen, verlangen in feite niet anderen te doden, dat is het vreemde. Een S.S.-er verlangde helemaal niet om anderen dood te slaan, dat kwam er zo maar bij. En hij verlangde helemaal niet om te sterven, tot de dood toe te vechten. Hij verlangde méér te zijn dan een ander. En om dit idee van meer waard te zijn te verdedigen stierf hij. Hij begreep niet, dat hij op een andere manier gemakkelijker meer waard had kunnen zijn. Dat is een

dwaasheid. Dat vinden wij bij communisten, dat vinden wij bij vele anderen ook. Maar iemand die dat eerlijk probeert komt tot de ontdekking dat hij hierdoor geen vrede vindt.

Een wijze kan elk pad gaan, hij zal er steeds de bevestiging vinden van dat, wat hij is en wat hij nastreeft, zelfs de grootste atheïst, volgens uw standpunt. Want wanneer deze man eerlijk is dan leeft hij wat hij is. Dat wil zeggen; dan is hij in zijn eigen wezen en mogelijkheden harmonisch met de kosmos. En zodra hij dit is, zal hij automatisch de aanpassing vinden. Dus mag ik het nog even corrigeren? Wanneer dus uw S.S.-er als wijze streeft, dan komt er een ogenblik dat hij beseft, dat de gehele instelling, die hij dient en al wat ermee samenhangt, hol en leeg is. Dat het geen zin heeft; integendeel, dat het eerlijk negatief is en hem verder afbrengt datgene, wat hij feitelijk verlangt en begeert. En wanneer hij dit beseft, dan zal hij ook heel consequent en desnoods ten koste van zijn leven of desnoods door het leed en de martelingen van zijn vroegere slachtoffers en gevangenen te delen zijn ware en eigen weg gaan. Dan geldt voor iedereen. Dat is heel iets anders dan een huichelachtige bekering.

Ik wil hier niet al te diep op ingaan, want hierbij komt het probleem van de oorlog. Wanneer u ergens staat en u hebt de keuze; doden of gedood worden, dan blijkt vaak dat het enig ware ideaal dat u huldigt is: te leven ten koste van alles. Dat pleit niet voor uw geestelijk bewustzijn, het pleit niet voor uw feitelijk idealisme, uw inzicht in kosmische waarden, dat is waar. Maar het betekent, dat u zich verdedigt ten koste van alles en dat u – zo-even nog een edel burger - tot een verscheurend dier van de slagvelden wordt. Dat maakt oorlog zo verschrikkelijk; niet de S.S.-er en niet die sadisten en die beulen. Maar dat eenvoudige mensen, gedreven door iets, wat zij niet beseffen, langzaam maar zeker misvormd worden en maar zelden de ware moed vinden daar tegenin te gaan en tot zichzelf te zeggen: Ik erken de dwaasheid van hetgeen ik dien en dus wijzig ik mijn houding, onverschillig hoe ik heet, of men mij landverrader noemt of spion, of ik veroordeeld word of als een heilige vereerd, want ik ken mijzelf en leef het enige, dat de moeite waard is om te levens de waarheid.

Toch doen de mensen dit niet. En dat geldt voor de Nederlanders, de Duitsers, de Russen, dat geldt voor de Chinezen, voor de Indiërs, voor de Congolezen, waar u maar wilt. Daarom is er zoveel oorlog, omdat niemand zich afvraagt: Wat is het enige in mijn leven, waarvoor ik alles over heb? En wat is het enige punt, dat ik waarlijk zoek en waarin ik waarlijk belangstel? Ik hoop, dat u het mij niet kwalijk neemt, dat ik de S.S.-er in sommige gevallen - mits hij eerlijk en oprecht is - ver stel boven de goede Nederlander, die aan de Duitsers verdienen en ondertussen de ondergrondse steunden. Dat ik heel wat meer de voorkeur geef aan iemand die - tot zelfmoord toe desnoods - vecht en anderen dwingt te vechten uit overtuiging, dan iemand, die van een afstand overwint. Het is nooit; wat wil je ervoor opofferen ten koste van anderen? Die vraag is gemakkelijk te beantwoorden. Maar wat wil je er zélf voor doen? Dat is het begin van alle wijsheid. Wéét, wat je meer waard is dan wat ook in het leven, zelfs het leven zelf. En zorg, dat je dat tot werkelijkheid maakt. Dat kun je bereiken. En dat bepaalt voor een groot deel je plaats in het heelal, de harmonie met de sferen. Dat vervult, zoals men zegt, je karma, omdat je dan volledig beantwoordt aan wat je moet zijn, Dat maakt je kort en goed tot een bewuste, niet alleen tot een wijze.

Als er één dwaasheid is, dan is het deze, dat men uitgaat van het standpunt: Zij hebben dit of dat gedaan. Men moet zich afvragen. Wat heb ik gedaan? Wat heb ik nagelaten? Waar heb ik gefaald? Een wijze weet dat. Hij verzinkt in bespiegelingen. Hij zoekt in zichzelf. En misschien dat hij na lang zoeken en veel dwalen ten slotte gevangen in zichzelf als een Boeddha onder een Boab-boom blijft zitten, bestormd door alle invloeden van buitenaf. Maar als hij zich weet vast te houden aan dat ene: wat is wáár in mij ? dan wordt hij tot verlichte; en niet eerder. Ik hoop dat u mij deze uitvoerige beantwoording niet kwalijk neemt.

- ❖ *In verband met het verschil tussen uitbreiding en beperking en het voorbeeld dat u gaf van het paard, dat van een klein dier door de uiterlijke omstandigheden is gevormd tot een groot dier en zich daartoe beperkt kom ik tot de conclusie, dat als men dit toepast op de wijsheid deze misschien door omstandigheden ook tot een zekere beperking zal komen. Dan is er geen wezenlijk verschil meer tussen verstand en wijsheid. Het verstand n.l. is de weergave van het zuiver menselijke. De wijsheid is het besef van (en uit jezelf ook de weergave) dat deel van de kosmos, dat - liggend binnen je mogelijkheden tot aanvaarding door leven en begrijpen - voor jou wáár en kenbaar is.*

Wanneer u mens bent, dan is ook inderdaad uw wijsheid beperkt, dat ben ik met u eens. Maar die wijsheid brengt u door haar vereenvoudigingen tot het kernprincipe. Weet u, de mensen maken van God iets ingewikkelds. God is het meest simpele dat er is. En als u daarvan een mooi voorbeeld wilt hebben, dan staat er in de Bijbel: "In den beginne was het Woord. En het Woord was en het Woord was God." Het Woord. Meer niet. Een begrip: dat is God. Maar om dat begrip te kunnen ervaren zul je eerst de veelvuldigheid van begrippen, de tegenstellingen, die je in en rond je erkent, moeten terugbrengen tot een eenvoudige formule. En dan weet je misschien voor jezelf het vervolg volgens Genesis. Hij sprak: "Het worde licht en het was licht." Er is licht en duister. Er zijn tegenstellingen, overal. En de tegenstellingen zijn door de kracht, waaruit zij voortkomen, voor ons het middel tot de erkenning van het totale Zijn. Het antwoord is eveneens wat theoretisch. Maar niet zo theoretisch als uw vraag. Dit is alleen de omschrijving van het doel dat de mens zich gaat stellen. Nu geef ik graag toe, dat de helft van mijn betoog gevoegelijk had kunnen heten: de politiek door een geestelijke bril gezien. Maar ik hoop, dat u het essentiële hebt begrepen: het ene feit, dat ik deze avond heb geprobeerd u met tien, twintig verschillende zegswijzen en manie in te hameren: Niets in het leven is belangrijk, behalve datgene, waarvoor je alles wilt opgeven. Anders is het niet belangrijk. Wijsheid is het erkennen van datgene, wat voor jou het meest belangrijke is. Datgene, waaraan je al het andere wilt opofferen, is voor jou het intrinsieke deel van je leven, van je bestaan, van je Al. Het is datgene wat aan al je denken, al je streven toch eigenlijk richting geeft. De erkenning van de kern van je eigen denken en streven betekent, dat je jezelf leert begrijpen. En wijsheid, die de wereld begrijpt, moet uitgaan van een begrip van zichzelf; anders, vrienden, kan er niets van terecht komen.

En daarom geloof ik, dat we nu dit betoog rustig kunnen sluiten. Ik zou u alleen nog eens hierop willen wijzen: Verstand is datgene wat het ons mogelijk maakt uit te voeren, wat wij in ons als een noodzaak hebben ontdekt. Het erkennen van de noodzaak in ons en de noodzaken in het levende, dat is de wijsheid, die ons de kracht geeft om wat het verstand ons zegt te volbrengen, metterdaad te volbrengen. Mag ik hopen, dat u zult leren uw verstandelijke vermogens te gebruiken in de eerste plaats om uzelf te beseffen; in de tweede plaats om wanneer u door die innerlijke wijsheid begrip hebt gekregen voor uw wereld in uw wereld uw wijsheid ook aan anderen kenbaar te maken? Want dat, wat in ons leeft, heeft voor ons geen betekenis. Maar dat, wat wij uit ons manifesteren, is voor ons de bevestiging van onze diepste waarden en de meest intense band, die wij ons kunnen denken, met de Oneindigheid.